

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 416 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirishda xitoy va rossiya investitsiyalarining qiyosiy tahlili.....	20
Malikov Numonjon Kamalovich	
Raqamli texnologiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri	26
Sherzod Rajabov, Istora Abdusalomova	
Reducing inequality through human capital development: a comparative analysis of policies in the european union and uzbekistan	30
Iloxmonov Jaxongir Alisher o'g'li	
Hududiy raqamli infratuzilmaning xizmat ko'rsatish sektoriga ta'siri: samarqand viloyati misolida	39
Musinov Dilshod Sultanovich	
Ways to improve quality in hotels through digital technologies	44
N.A. Rakhmonova	
Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового узбекистана.....	48
Умаров Б. С.	
Влияние протекционистской политики на инвестиционные стратегии промышленных предприятий.....	55
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Fiskal siyosat tahlili: aholi bandligi; aholi daromadlari; soliqqa tortish.....	61
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Navruzova Farog'at Abdihamid qizi	
Problems in entrepreneurial potential development: a comprehensive analysis of contemporary barriers and challenges	67
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o'g'li	
Tijorat banklarida aholi omonatlarining jozibadorligini oshirishning metodologik asoslari va amaliy yo'nalishlari	73
Xakimov Zoxid Norbo'tayevich	
To'lov aylanmasining mohiyatini aniqlashda to'lov va to'lov oqimlarining roli.....	78
I.F.Sayfiddinov	
Moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlovchi samarali soliq siyosati.....	83
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
Youth, digital finance, and the gig economy in uzbekistan	86
Akmal Boymurodov	
Aktsiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvda qaror qabul qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari	91
Xabibullaeva Shirinxon Tohir qizi	
В условиях трансформации обеспечение развитие образования и нуки в сфере подготовки управленческих кадров	98
Суюнов Дилмурод Холмурадович	
Ипотечное кредитование как инструмент социальной политики в узбекистане	104
Базарова Нигора Равшановна	
Kichik biznes subyektlari tomonidan hudud aholisi bandligini ta'minlashning ijtimoiy va iqtisodiy natijalari.....	110
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Kichik korxonalar istiqbolli hududlarda sanoat ishlab chiqarish holati dinamikasi.....	114
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
Banklarning aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari	118
Elbusinova Umida Khamidullaevna	

Ekologik omillar o'zgarishining dehqon xo'jaliklari yalpi hosiliga ta'siri	123
Otamurodova Dildora Abdukrimovna	
O'zbekiston tijorat banklarining yashil iqtisodiyotdagi o'rni	128
Eshev Furqat A'zamovich, Ibragimova Feruza Axtamovna, Jumanazarova Malika Baxtiyorovna, Raxmatova Mohina Dilmurod qizi	
Использование интеллектуальных технологий в процессе обслуживания клиентов банка	132
Хашимова Дилёра Пахритдиновна	
Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag'batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlari.....	138
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Import tovarlari bo'yicha aksiz solig'ini undirishning nazariy asoslari.....	143
Abdurasulov Murodjon Bahrom o'g'li	
Роль цифровых валют центральных банков в модернизации платёжной инфраструктуры: мировой опыт и перспективы Узбекистана	150
Срожиддинова З.Х., Тухтасинова Д.Н.	
Tijorat banklarida chakana to'lov tizimlarini nazariy asosi.....	155
Sultonov Davronjon Rustam o'g'li	
Tikuv-trikotaj korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda strategik menejmentning roli	161
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston.....	170
Islomova Dilrabo Salomovna	
Iqtisodiy masalalarni matritsalar nazariyasi asosida modellashtirish va python dasturlash tilida yechish.....	175
Tojiyev Ilhom Ibraimovich, To'rayeva Feruza Dilmurodovna, Namozova Barchinoy G'ayrat qizi, Baxronova Zuhra Otaniyoz qizi	
Pul bozori barqarorligini ta'minlashda tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligi	188
Sattorova Nasiba G'aniyoz qizi	
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project	192
Akbarjon Iminov	
Аутоиммунные поражения центральной нервной системы, возникающие после стрептококковой инфекции	198
Умарова Саодат Сулаймоновна, Нормакматов Бахтиёр Ботиралиевич	
Iqtisodiyotiga yo'naltirilgan investiyalar tahlili.....	204
Namozov Olim Botirovich	
Creating a favorable climate for investment in agriculture	209
U.I.Djumaniyazov, B.J.Mirzaev	
Davlat ishtirokidagi korxonalarni korporativ boshqaruvni xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	214
F.Djalilov	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy su'gurt qilish xarajatlarini hisobi.....	222
Kuliboyev Azamat Shonazarovich	
O'zbekistonda bank operatsion xarajatlari buxgalteriya hisobi.....	227
Qurbonova Sitara Vahobjon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishning strategik yo'nalishlari.....	233
Musayev Ozodjon Shavkat o'g'li	
Пути обеспечения стабильного экономического роста в условиях перехода к зелёной экономике, совершенствования государственной экономической политики и повышения эффективности внедрения принципов цикличной экономики.....	237
Худайбергенова Адалат Негматуллаевна, Убайдуллаев Сирожиддин Жамшидович, Файзиёва Хамида	

Кудратовна, Эшбоев Миржалол Бахромович	
O'zbekiston sanoatining iqtisodiy holatini baholash	241
Mamanazarov Oybek Shomurodovich	
Maktabgacha ta'limda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda matematika va savod asoslarining didaktik yechimlari.....	247
Mingboyeva Guldorxon Maxmudovna	
Soliq tizimida soliq riskini baholash uslubiyoti.....	252
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Budjetni rejalashtirish tizimida jismoniy shaxslar daromadlari bo'yicha prognozlashni takomillashtirishning metodologik asoslari	260
Babaev Shavkat Bayramovich	
Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления.....	267
Машарипова Шахло Адамбаевна	
Yashil mehmonxonalarda strategik tahlil metodologiyasi	274
Rasulova Nigora Yusupovna	
Цифровая трансформация: новые возможности и современные тенденции в управлении бизнесом и инвестициями.....	279
Баратова Динора Алишеровна	
Mehmonxonalarda xizmat ko'rsatishning sifati va samaradorligini baholash.....	283
Ikromov Akbar Farxod o'g'li	
Модель внедрения open banking в Узбекистане: предложение на основе международного опыта и локальных особенностей.....	288
Камалов Шухрат Камалович, Аскарова Дилором Хожимуратовна, Баходиров Жасурбек Олёрбек ўғли, Маликов Шохрух Шокирович, Тенгелова Фарангиз Мажид кизи	
O'zbekistonda islom moliyasini joriy qilishning yo'llari	295
Ashurbayev Farrux Alisher o'g'li, Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
AQSH tajribasiga ko'ra eksportni iqtisodiy o'sishga tasiri	299
D.E.Qarshiev	
Iqtisodiyotni tartibga solish orqali aholi farovonligini oshirishning ahamiyati	304
Berdibekov A.	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda inklyuziv molianing ahamiyati.....	308
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Problems of the financial mechanism influence for stable and inertial development of enterprises.....	313
Zaynalov Jakhongir Rasulovich, Alieva Susanna	
Tibbiyot turizmni rivojlantirish va uning salohiyatini iqtisodiy baholashning ilmiy va uslubiy asoslari	317
Vofaxojayeva Dilafruz Marufovna	
Turistik destinatsiyalar va raqamli marketing texnologiyalari orqali turizm barqarorligini transformatsiya qilish	322
Nurmuhammadxon Oppoqonov	
Kichik va o'rta biznes moliyaviy barqarorligining kambag'allikni kamaytirishdagi ahamiyati.....	327
Djamalov Xasan Numanjanovich	
Qoraqalpog'iston respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy salohiyatini baholash.....	335
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
O'zbekiston turizm sektorida tog' turizmining ulushi.....	343
Alimov Abduvakil Komil o'g'li	
O'zbekiston respublikasida investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish va bunda xorij tajribasi.....	348
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holati.....	354
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasini tanlash va asoslash	358
Shakirova Madinaxon Gafurdjanovna	
O'zbekistonning xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash yo'nalishlari.....	362
Gulmurodova Marjona Olimjon qizi, Turg'unova Zohida Shavkat qizi, Umida Yuldasheva	
Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tartibini takomillashtirish.....	367
Bobomurotova Manzura Panji qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar	372
Berdaliyev Javohir Jahongir o'g'li	
Farg'ona viloyati mahallalarida tadbirkorlikni va hunarmadchilikni rivojlanishi holati tahlili	379
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich	
Проблемы охраны окружающей среды и формирования «зеленой экономики»	389
Ёдгорова Мухайё Шухратовна, Иминова Наргиза Акрамовна	
The evolution of passenger transport in uzbekistan and its impact on economic growth.....	392
Naubetova Ziyada Niyet kizi	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish xarajatlarining hisobi.....	397
Kuliboev Azamat Shonazarovich	
Jahon sug'urta amaliyotining O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlanishiga ta'siri	402
Kuvatova Dinara Anvarovna	
Milliy iqtisodiyotda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati va ta'sir mexanizmlari	406
Abdullayev Zoxid Xolxo'jayevich	
Xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarini qo'llash xususiyatlari.....	411
Saginbaev Sultanbek Turdibay o'g'li, Sultamuratov Qallibek	

XARIDORLAR BILAN HISOB-KITOBLAR AUDITIDA MOLIYAVIY TAHLIL USULLARINI QO'LLASH XUSUSIYATLARI

Saginbaev Sultanbek Turdibay o'g'li

Qoraqalpoq davlat universiteti, Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası, Audit mutahassisligi 1-kurs magistranti
ORCID: 0009-0009-1292-0377

Sultamuratov Qallibek

Qoraqalpoq davlat universiteti
2-kurs talabasi
ORCID: 0009-0009-7933-8971

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro standartlarga muvofiq baholanadigan majburiyatlar, shartli aktiv va shartli majburiyatlar hisobi, uning tahlili va hisobini yuritish tartibi bo'yicha masalalar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Debitorlik majburiyatlari, kreditorlik majburiyatlari, shartli aktiv, shartli majburiyatlar, moliyaviy aktivlar, korxona, moliyaviy tahlil.

Abstract: This article addresses issues related to liabilities assessed in accordance with international standards, accounting for contingent assets and contingent liabilities, their analysis, and accounting procedures.

Key words: Accounts receivable, accounts payable, contingent asset, contingent liabilities, financial assets, enterprise, financial analysis.

Аннотация: В данной статье раскрываются вопросы учета обязательств, оцениваемых в соответствии с международными стандартами, условных активов и условных обязательств, их анализа и порядка ведения учета.

Ключевые слова: Дебиторские обязательства, кредиторские обязательства, условный актив, условные обязательства, финансовые активы, предприятие, финансовый анализ.

KIRISH

Hozirgi kunda korxonalar mablag'laridan samarali foydalanish uchun debitorlik va kreditorlik qarzlarning o'z vaqtida qoplanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Korxonalarda muddati o'tgan debitorlik va kreditorlik qarzlarni to'g'ri hisoblash va ularni to'g'ri tan olish muhim masalalardan biridir.

Dunyoda resurslar yetishmasligi muammosi moliyaviy aktivlardan samaraliroq foydalanishni talab etadi. Jahon moliya bozorida moliyaviy aktivlarga oid talab kun sayin ortib bormoqda. Shu sababli, xalqaro hisob-kitob amaliyotida «moliyaviy aktivlar» buxgalteriya hisobining muhim obyekti sifatida tan olinishiga katta e'tibor qaratilmoqda. Biroq, bugungi kunda xalqaro amaliyotda qo'llanilayotgan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda korxonalarning moliyaviy aktivlari to'g'risidagi ma'lumotlari axborot foydalanuvchilarining talablariga to'liq mos

keladi, deb bo'lmaydi. Shuningdek, moliyaviy aktivlar hisobini xalqaro standartlar talablariga moslashtirish, ushbu aktivlar hisobiga doir rivojlangan davlatlar tajribasidan milliy darajada samarali foydalanilishiga erishish barcha mamlakatlar uchun eng muhim va dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarini qo'llash bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotda bir qator milliy va xorijiy manbalardan foydalanilgan bo'lib, ular hisob va tahlilning nazariy asoslarini va amaliy jihatlarini yoritib bergan. Jumladan, A.X. Pardaev va Z.A. Pardaeva boshqaruv hisobi bo'yicha o'z asarida moliyaviy tahlilning ichki nazorat tizimidagi ahamiyatini ta'kidlab o'tadi. Carl S. Warrenning "Accounting" asari esa xalqaro hisob standartlari asosida tahlil ko'rsatkichlarini shakllantirishga doir zamonaviy yondashuvlarni ochib beradi¹. Ismaylov Q.S, Sitmuratov.T, Tajekeev.Z.K ishlari milliy buxgalteriya hisobining debitorlik va kreditorlik majburiyatlarini yuritish bo'yicha metodik ko'rsatmalarni taqdim etadi. Shu bilan birga, Dusmuratov R, Ismaylov K, Tajekeev Z ishida korxona moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun qarzlari aylanuvchanligini tahlil qilishning o'ziga xos yondashuvlari yoritilgan bo'lib, bu manbalar tadqiqotning ilmiy asoslanishini ta'minladi. Gal'kina E.V.ning "Методика аудита и анализ расчетов с поставщиками и покупателями" nomli ishida gorizonta va vertikal tahlil usullari bilan hisob-kitoblarni auditorlik dasturiga integratsiya qilish bo'yicha amaliy yondashuvlar ko'rsatilgan. Shuningdek, "Аудит расчетов с дебиторами и кредиторами" nomli ilmiy maqolada debitorlik va kreditorlik qarzlarni tahlil qilishda moliyaviy tahlil ko'rsatkichlaridan samarali foydalanish, risklarni baholash va ichki nazoratning ahamiyati alohida ta'kidlangan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarining amaliy qo'llanishi chuqur o'rganildi. Maqsadga erishish uchun tadqiqotda kompleks yondashuv qo'llanildi, ya'ni bir nechta tahlil usullari uyg'unlashtirildi va ularning har biri bosqichma-bosqich qo'llanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida «Qoraqalpoq vino savdosi» MChJ tanlab olindi, chunki ushbu korxona faoliyati doirasida debitorlik majburiyatlarining aylanishi va moliyaviy oqimlarga ta'siri aniq kuzatiladi. Tadqiqotda 2023 va 2024-yillarga oid moliyaviy hisobot ma'lumotlari tahlil qilindi.

Avvalo, gorizonta va vertikal tahlil usullari orqali korxonaning xaridorlar bilan hisob-kitoblarga oid balans va moliyaviy hisobotlaridagi o'zgarishlar yillik kesimda baholandi. Bu orqali qarzdorlik miqdoridagi o'zgarishlar va ularning strukturasidagi siljishlar aniqlab olindi.

Keyingi bosqichda, moliyaviy koeffitsiyentlar tahlili yordamida debitorlik qarzlarning aylanishi, qamrab olinishi, va ular korxonaning likvidligi va to'lovga qobiliyatiga qanday ta'sir qilayotgani o'rganildi. Bu tahlil orqali ko'rsatkichlar faqat miqdoriy emas, balki sifat jihatdan ham baholandi.

Shuningdek, zanjirli tahlil (chain analysis) usuli qo'llanildi. Ushbu usul asosida xaridorlar bilan hisob-kitoblardagi o'zgarishlarning sabab-oqibat aloqalari ketma-ketlikda tahlil qilindi. Masalan, sotuv hajmining o'zgarishi debitorlik miqdoriga, u esa aylanish ko'rsatkichlariga qanday ta'sir qilgani bosqichma-bosqich aniqlab berildi. Bu yondashuv moliyaviy ko'rsatkichlar orasidagi ichki bog'liqlikni ochib berish imkonini berdi.

Tahlil qilishda debitorlik majburiyatlarining hajm tarkibi hamda paydo bo'lish muddati bo'yicha o'rganish asosida ularning holatiga, aylanish darajasiga, debitorlik qarzlari bilan bog'liq bo'lgan moliyaviy holat ko'rsatkichlariga baho beriladi.

Debitorlik majburiyatlari yoki qarzlari tahlilida ularning aylanuvchanligiga alohida e'tibor beriladi. Chunki debitorlik va kreditorlik majburiyatlarining aylanuvchanlik darajasi korxona moliyaviy holatini baholashning zarur ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

Debitorlik majburiyatlarining aylanuvchanligi deganda qarz majburiyatlarini undirib olish muddati va ularning aylanish koeffitsiyenti tushuniladi. Bu bevosita bugungi yuzaga kelgan majburiyatning necha kundan keyin naqd pulga aylanish darajasini tavsiflaydi.

Debitorlik majburiyatlarining aylanuvchanligi sotishdan olingan tushumni debitorlik majburiyatlarining amaldagi summasiga bo'lish asosida aniqlanadi.

1. A.X. Pardaev, Z.A. Pardaeva. Boshqaruv hisobi Darslik/ T.: «IQTISOD –MOLIYA» 2019

2. Carl s.Warren, James M. Jeeve, Jonathan E.Duchac. Accounting, USA.: Cengage Learning. 2018

3. Ismaylov Q.S, Sitmuratov.T, Tajekeev.Z.K, Buxgalteriya hisobi. – T.: «Noshir» basbasi. 2018

4. Dusmuratov R, Ismaylov K, Tajekeev Z, Buxgalteriyaliq esap. –T.: «Sano – standart», 2018

5. Г.Е.Валерьевна. "Методика аудита и анализ расчетов с поставщиками и покупателями", https://phsreda.com/e-articles/10370/Action10370-104522.pdf?utm_source=chatgpt.com

6. Т.В.Луханина. "Аудит расчетов с дебиторами и кредиторами", <https://cyberleninka.ru/article/n/audit-raschetov-s-debitorami-i-kreditorami-v-sisteme-kompleksnoy-proverki-deyatelnosti-organizatsii/viewer>

$$\text{Debitorlik majburiyatlarining shartli aylanish koeffitsiyenti} = \frac{\text{Sotishdan olingan sof tushum}}{\text{Debitorlik majburiyatlari o'tgan yil shu davr bo'yicha}}$$

$$\text{Debitorlik majburiyatlarining shartli aylanishi} = \frac{\text{Debitorlik majburiyatlari o'tgan yil davri bo'yicha} * 360}{\text{Sotishdan olingan sof tushum haqiqatda}}$$

Debitorlik majburiyatlarining amaldagi summasini tahlil davrining kalendar kuniga ko'paytirish va sotishdan olingan sof tushum summasiga bo'lish asosida debitorlik qarzlarning aylanish kuni aniqlanadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlilning asosiy maqsadi - debitorlik va kreditorlik majburiyatlari aylanish davrini tezlashtirish asosida korxonaning moliyaviy holatini yaxshilash bo'yicha chora-tadbirlar belgilashdan iborat. Debitorlik va kreditorlik majburiyatlarini hisobdan chiqarish muddati sifatida yuridik shaxslar o'rtasida 1 yil, korxona bilan jismoniy shaxslar o'rtasida 3 yil muddat belgilangan. Bu muddatda to'lanmagan yoki undirib olinmagan majburiyatlar, qarzar korxona foyda va zararlariga olib boriladi.

Muddati o'tgan debitorlik va kreditorlik majburiyatlari davlat tomonidan nazoratga olingan. Muddati o'tkazib yuborilgan kreditorlik majburiyatlari korxona foydasiga qo'shiladi va umumiy asosda foyda solig'i stavkasi bo'yicha soliqqa tortiladi. Muddati o'tgan debitorlik majburiyatlarini zararga olib borish soliqqa tortiladigan summasini kamaytirmaydi.

Muddati o'tgan debitorlik va kreditorlik majburiyatlarini foyda va zararlar qatoriga olib borish shartlari davlat soliq qonunchiligiga muvofiq qat'iy tartibga solingan. Ya'ni debitorlik va kreditorlik majburiyatlarini foyda va zararlar qatoriga olib borishdan oldin ularni to'lash yoki undirib olish bo'yicha qanday yozishmalar yoki murojaatlar bo'lganligi, arbitraj qarori chiqarilgan yoki chiqarilmaganligi va h.k. bo'yicha dastlabki hujjatlar majmuasini tayyorlashi kerak. Faqat shundagina uni foyda va zararlar tarkibiga olib borish mumkin. Aks holda zaruriyat sharti bilan kechiktirilgan majburiyatlar sifatida olinib, tegishli shaxslar javobgarlikka tortiladi.

Debitorlik majburiyatlari tarkibi deganda uning vujudga kelish sabablari yoki o'rni tushuniladi. Xaridor va buyurtmachilarga bo'lgan debitorlik majburiyatlari, xodimlar bilan hisob-kitoblar bo'yicha debitorlik majburiyatlari, mehnat haqi ajratmasi bo'yicha mablag'lar yuzasidan debitorlik majburiyatlari, soliqlar va turli boshqa to'lovlar bo'yicha debitorlik majburiyatlari va h.k.

Shuningdek, debitorlik va kreditorlik majburiyatlari tarkibida muddati o'tgan, to'lash muddati kelgan va to'lash muddati o'tmagan majburiyatlarni alohida ajratib qo'yish mumkin.

Muddati o'tgan, to'lash muddati kelgan majburiyatlar alohida hisobga olinadi va boshqariladi. Muddati o'tgan debitorlik majburiyatlari majburiyatlar to'g'risidagi ma'lumotnomada alohida yozib qo'yiladi. Ularning respublika ichidagi korxonalar va respublikadan tashqaridagi korxonalar o'rtasidagi muddati o'tgan majburiyatlarga ajratish mumkin. Muddati o'tkazib yuborilgan majburiyatlar korxona moliyaviy ahvolini og'irlashtiruvchi asosiy sabab omili sifatida olinadi va zarur e'tibor beriladi (1-jadval).

1-jadval. «Qoraqalpoq vino savdosi» mas'uliyati cheklangan jamiyat debitorlik majburiyatlarining aylanuvchanligi tahlili².

Ko'rsatkichlar	2023- yil	2024- yil	Farqi
Debitorlik majburiyatlari yig'indisi	12970055,0	8869132,0	-4100923,0
Mahsulot sotishdan olingan sof tushum	81352288,0	62270299,0	-19081989,0
Joriy aktivlar	13890152,0	9270227,0	-4619925,0
Muddati o'tgan debitorlik qarzlari.	-	-	-
Debitorlik qarzlarning aylanish koeffitsiyenti. (2/1)	6,27	7,02	+0,75
Debitorlik qarzlarning aylanish davri, kundalik (1*360/2)	57,40	51,27	-6,12
Aylanma aktivlar tarkibida debitorlik qarzlari. (1/3*100)%	93,38	95,67	+2,3
Muddati o'tgan debitorlik qarzlari ulushi, (4/1*100)%	-	-	-

Korxona debitorlik majburiyatlarining holati, o'tgan yilning shu davriga nisbatan 4100923,0 ming so'mga kamaygan. Mahsulot sotishdan olingan sof tushum summasi ham o'tgan yilning shu davriga nisbatan 19081989,0 ming so'mga kamaygan. Buning ta'sirida debitorlik majburiyatlarining undirilishi davri o'tgan yilga

7 Avtor tomonidan ishlab chiqilgan.

nisbatan 6,12 kunga kamaygan. Ya'ni debitorlik majburiyatlarining undirib olinishi birmuncha kamaygan. Bu kamayish bevosita mahsulot, ish va xizmatlarni sotishdan olingan sof tushum summasining kamayishi hisobiga yuz bergan. Amaldagi davrda debitorlik majburiyatlarining jami aylanma aktivlar tarkibidagi ulushi o'tgan yilning shu davriga nisbatan 2,3%ga ko'payishi avvalo mahsulot sotishdan olingan sof tushum summasining kamayishi hisobiga yuz bergan. Muddati o'tgan debitorlik qarzlarini hisobga olinmagan. O'tgan va joriy hisobot davrida korxona debitorlik qarzlarini ustidan ijobiy nazorat o'rnatgan. Bu audit nuqtai nazaridan ichki nazorat muhiti yo'lga qo'yilganligi va jiddiy xatolar xavfini (RMM-risk of material misstatement) kamaytiradi.

Yuqoridagi bog'lanishlarni bevosita debitorlik majburiyatlarining aylanishiga ta'sir etuvchi omillarning ta'sir darajalarini ham aniqlashimiz mumkin (2-jadval).

2-jadval. «Qoraqalpog' vino savdosi» mas'uliyati cheklangan jamiyat debitorlik qarzlarining zanjirli tahlili³.

Hisobning tartib raqami	Almashtirish tartib raqami	Hisob formulasi tarkibiga kiruvchi omillar.		Umumlashgan ko'rsatkich - debitorlik qarzlarining aylanish davri. (1x360:2)	Avvalgi hisobga nisbatan farq (+.-)	O'zgarish sabablari
		Debitorlik qarzlarining hajmi	Mahsulot sotishdan olingan sof tushum			
A	V	1	2	3	4	5
1	-	12970055,0	81352288,0	57,39		
2	1	8869132,0	81352288,0	39,24	-18,15	Debitorlik qarzlarini hajmi kamaygan.
3	2	8869132,0	6227099,0	51,27	+12,03	Sof tushum hajmi oshgan

Faktorlar balansi: -6.12

1. Debitorlik qarzlarini hajmining 81352288,0 ming so'mga kamayishi natijasida debitorlik qarzlarining aylanish kuni 18,15 kunga kamaygan.

2. Mahsulot sotishdan olingan sof tushum hajmining 6227099,0 ming so'mga ko'payishi debitorlik qarzlarining aylanish kunini 12,03 kunga ko'paytirgan.

Shunday qilib, barcha omillar ta'siri natijaning umumiy farqiga teng:

$(-18.15) + (+12.03) = -6,12$ kun

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqotda qo'llanilgan moliyaviy tahlil usullari orqali hisob-kitoblarning to'liqligi va ishonchligini aniqlash mumkinligi amaliy misollar orqali asoslab berildi. Biroq, tahlil jarayonida ayrim cheklovlar mavjud bo'lib, ularni hisobga olish lozim. Jumladan, moliyaviy tahlil ko'pincha o'tgan davr ma'lumotlariga asoslanadi va xaridorlar bilan hisob-kitoblarning hozirgi holatini to'liq aks ettirmasligi mumkin. Shu bilan birga, tahlil natijalarining aniqligi korxona hisob siyosatining xususiyatlari va audit jarayonida qo'llaniladigan dasturiy vositalarning imkoniyatlariga bog'liq bo'lib qoladi.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, xaridorlar bilan hisob-kitoblarni auditdan o'tkazishda moliyaviy tahlil usullarini boshqa audit usullari bilan uyg'unlashtirish samaradorlikni yanada oshiradi. Masalan, moliyaviy tahlil natijalarini hujjatlarni tekshirish va inventarizatsiya natijalari bilan taqqoslash orqali auditor xulosalarining aniqligi va asoslanganligini kuchaytirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- Karimov A.A., Islomov F.R., Avloqulov A. Buxgalteriya hisobi. – T.: «Sharq» NMAK, 2004
- Carl s.Warren, James M. Jeeve, Jonathan E.Duchac. Accounting, USA.: Cengage Learning. 2018
- Dusmuratov R., Ismaylov K., Tajekeev Z., Buxgalteriyaliq esap. –T.: «Sano – standart», 2018
- Ismaylov Q.S., Sitmuratov T., Tajekeev Z.K., Buxgalteriya hisobi. – T.: «Noshir» basmasi. 2018
- Kuljanov O.M., Ortiqov X.A. Moliyaviy hisob. T.: 2019 «IQTISOD VA MOLIYA»
- Pardaev A.X., Pardaeva Z.A. Boshqaruv hisobi Darslik/ T.: «IQTISOD –MOLIYA» 2019.
- Ismaylov K.S., Bayjanov S.X., Tajekeev Z.K., Ismayov T.K. Finansliq esap: Oqiqliq/ 2021
- Davletov, I. ., Fayziyev, O. ., & Умарова, З. (2023). Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiq moliyaviy hisobotlarni konsolidatsiyalash tamoyillari. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(5), 148–151. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/14671>

9. Fayziyev O.R. "Aylanma aktivlardan foydalanish samaradorligini oshirish imkoniyatlari" // «Muhandislik va iqtisodiyot». – Toshkent, 2024. - № 4. – B. 43-47
10. Fayziyev O.R. "Aylanma mablag'lar aylanuvchanligini tezlashtirishning asosiy yo'llari" // «Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot». – Toshkent, 2024. - № 11. – B. 179-184.
11. Fayziyev O.R. "Aylanma kapital rentabelligini baholashga kompleks yondashuv" // «Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot». – Toshkent, 2025. - № 2. – B. 559-566.
12. Валерьевна Г.Е. "Методика аудита и анализ расчетов с поставщиками и покупателями", https://phsreda.com/e-articles/10370/Action10370-104522.pdf?utm_source=chatgpt.com
13. Луханина Т.В. "Аудит расчетов с дебиторами и кредиторами", <https://cyberleninka.ru/article/n/audit-raschetov-s-debitorami-i-kreditorami-v-sisteme-kompleksnoy-proverki-deyatelnosti-organizatsii/viewer>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>